

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

Author: Jolanta Pulikowska

Citation style: Pulikowska Jolanta. (2008). Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. W: M. Kyrcer, D. Pawelec (red.), "Biblioteka otwarta : wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego" (S. 151-160). Katowice : Oficyna Wydawnicza Waław Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Opracowanie rzeczowe jest jednym z zadań biblioteki, którego właściwa realizacja umożliwia czytelnikowi odnalezienie dokumentów z określonych dziedzin lub na określony temat, wówczas gdy nie zna on tytułu książki bądź autora.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna¹ (UKD) jest jednym z dwóch języków informacyjno-wyszukiwawczych wykorzystywanych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ). Obok niej równolegle stosowany jest Język Haseł Przedmiotowych KABA². Stosowanie dwóch metod opisu rzeczowego pozwala na pełniejsze odtwarzanie treści dokumentu i zwiększa możliwości wyszukiwawcze.

Rys historyczny

UKD była pierwszym językiem zastosowanym do opracowania rzeczowego zbiorów w BUŚ. Na jej podstawie stworzono katalog systematyczny, najpierw w postaci katalogu kłamirowego, a od 1 stycznia 1972 w formie katalogu kartkowego³, z którego użytkownicy mogą korzystać do dnia dzisiejszego; obecnie znajduje się w informatorium.

---

¹ UKD jest adaptacją Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya dokonanej przez dwóch belgijskich prawników, Paula Otleta i Henriego La Fontaine'a w 1897–1905. Powstała na potrzeby Międzynarodowego Instytutu Bibliograficznego w Brukseli.

² Język haseł przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich) powstał aby umożliwić czytelnikom przeszukiwanie rzeczowe księgozbioru za pomocą komputerowego katalogu w bibliotekach uczelni wyższych. Prace nad tworzeniem tego języka rozpoczęto w 1991 w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, od tego czasu do współkatalogowania przyłączyło się wiele bibliotek akademickich w tym w 1998 Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego.

³ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i Bibliotek Zakładowych Uniwersytetu Śląskiego za rok*

Do tworzenia symboli początkowo korzystano z pełnej wersji tablic UKD, wydanych w 1959–1972 przez Instytut Informacji Naukowej i Technicznej (FID 327) oraz z czterotomowej wersji pośredniej FID 502 wydanej w latach 1974–1979. W 1982 roku Instytut wydał pełną edycję niektórych działów zaktualizowanych przez Międzynarodową Federację Dokumentacji (FID 607), które były również wykorzystywane przez Bibliotekę. W 1997 zaczęto korzystać z wydanych przez Konsorcjum ds. UKD tablic skróconych (UKD P022).

Po wprowadzeniu komputeryzacji w Bibliotece, podjęto decyzję o pozostawieniu UKD i jednoczesnym zastosowaniu drugiego języka informacyjno-wyszukiwawczego – języka haseł przedmiotowych⁴. Dzięki podjętej decyzji Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego była ówczesnie jedną z nielicznych bibliotek uniwersyteckich, które po przejściu na system skomputeryzowany nie zrezygnowały z symboli klasyfikacyjnych na rzecz języków paranaturalnych. Wśród przyczyn, które skłoniły BUŚ do pozostawienia UKD należy wymienić: możliwość kontynuacji katalogu systematycznego, przyzwyczajenia użytkowników, zaspokajanie zapotrzebowania na informacje dotyczące węższych i szerszych dziedzin wiedzy⁵. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że była to decyzja słuszna, ponieważ całość księgozbioru jest opracowana za pomocą jednego języka informacyjno-wyszukiwawczego, którego symbole zostaną wykorzystane do tworzenia sygnatur dla dokumentów udostępnianych w nowym gmachu Biblioteki. Dzięki temu praca związana z tworzeniem sygnatur będzie przebiegać sprawniej i szybciej.

W 1998 Biblioteka zakupiła zintegrowany system biblioteczny PROLIB i rozpoczęła wprowadzanie do niego zbiorów. Skuteczne wyszukiwanie dokumentów za pomocą symboli klasyfikacyjnych może mieć miejsce tylko wówczas, gdy symbole są indeksowane. Dlatego utworzenie indeksu UKD było bardzo ważne. Posiadały go wszystkie wersje katalogu PROLIB, począwszy od pierwszej – DOS-owej, aż do obecnej w formacie MARC-21. Indeks stworzono na podstawie tablic skróconych z 1997, uzupełniając go, w miarę potrzeby, symbolami zaczerpniętymi z tablic pełnych.

1971. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1971, s. 84.

⁴ Początkowo – od 1992, był to Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN), wprowadzany do programu Mikro CDS/ISIS. Od 1998, po przejściu do systemu PROLIB, JHP BN został zastąpiony Językiem Haseł Przedmiotowych KABA.

⁵ E. Ścibor: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze u progu XXI w. Próba oceny*. W: *Informacja, wiedza, gospodarka*. Warszawa 2001, s. 323.

Opracowywaniem zasad tworzenia i stosowania symboli, kontrolą poprawności wprowadzanych symboli do indeksu oraz ich melioracją zajmują się wyłącznie pracownicy Sekcji Opracowania Rzeczowego Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Praktyka opracowania rzeczowego w UKD

Celem opracowania rzeczowego jest tworzenie reprezentacji treściowej dokumentu, która wraz z opisem formalnym składa się na charakterystykę wyszukiwawczą. Praca indeksatora składa się z kilku etapów:

- analizy treści dokumentu,
- tworzenia charakterystyki słownej,
- przekładu charakterystyki słownej na UKD i język haseł przedmiotowych.

Analizując treść dokumentu, należy ustalić przedmiot dokumentu i aspekt w jakim się w nim pojawia. W tym celu trzeba zapoznać się z tytułem, spisem treści, wstępem, zakończeniem, streszczeniem, tablicami, ilustracjami, informacjami umieszczanymi na okładce. Jeśli nie uzyskano wystarczających do opracowania rzeczowego informacji nt. treści książki, należy zapoznać się z wybranymi fragmentami dokumentu. Po określeniu przedmiotu dokumentu, zostaje on zapisany w postaci charakterystyki słownej, która następnie jest przekładana na UKD i JHP KABA.

Tworząc charakterystykę wyszukiwawczą, należy sprawdzić czy dane zagadnienie nie było wcześniej opracowane w katalogu Biblioteki. W takim przypadku nowemu dokumentowi zostaje przyporządkowany identyczny symbol, co pozwala na odnalezienie wszystkich pozycji z danej tematyki.

Tablice UKD, z których korzysta się w Bibliotece zawierają 10% symboli występujących w wydaniu pełnym, co oznacza, że klasyfikator w większości przypadków nie odwzoruje treści dokumentu symbolem szczegółowym, tylko symbolem ogólnym. Tutaj z pomocą przychodzi hasła przedmiotowe, dzięki którym można stworzyć bardziej szczegółowe opisy niż za pomocą symboli UKD. Książki o bardzo wąskiej tematyce, której nie można oddać za pomocą symboli z tablic skróconych, należy klasyfikować pomagając sobie tablicami pełnymi. Wyszukuje się w nich interesujące zagadnienie i sprawdza się jakim symbolem szczegółowym zastało ono opisane. Następnie trzeba porównać symbole należące do klasy wyższej, w tych samych tablicach, z dostępnymi symbolami w tablicach skróconych, szukając symbolu wspólnego. Np. Funkcje Greena posiadają w tablicach pełnych symbol 517.956.224, na podstawie którego można ustalić odpowiadający mu symbol szerszy z tablic skróconych: 517.9 – *Równania różniczkowe, całkowite, funkcyjne. Równania różnicowe*. Inny sposób polega na posłużeniu się infor-

macjami z rekordu hasła przedmiotowego KABA, z którego można dowiedzieć się o relacjach z innymi hasłami wzorcowymi. Wśród tego typu relacji literą „g” oznaczono relacje nadrzędności, a literą „h” podrzędności. Informacje te znajdują się w polach 550.

Rekord 1 z 1			
Szukałeś Hasło przedmiotowe: funkcje greena			
Etykieta Wskaźnik Wskaźnik Dane			
	1	2	
001			vtls000786058
003			NUKAT
005			20020531184700.0
008			000517 a nnbabn a ana d
010			\a s 00082203
039		9	\y 200205311847 \z load
040			\a KR 93/KK \c KR 93/KK \d KR 93/BJ
150			\a Funkcje Greena.
450			\a Greena funkcje.
472			\a Green, fonctions de [f]
472			\a Green's functions [ac]
550			\w g \a Równania różniczkowe.
550			\w g \a Teoria potencjału.
670			\a RAMEAU

Rys. 1. Rekord przedstawiający wynik wyszukiwania w indeksie hasel przedmiotowych NUKAT⁶

tekach, począwszy od ogólnych, przez techniczne, po artystyczne. W przypadku książek obcojęzycznych, odpowiedzi odnośnie do omawianej w nich tematyki szukamy w katalogach bibliotek zagranicznych np. Library of Congress Online Catalog⁷ (Katalog Biblioteki Kongre-

Uaktualnione tablice UKD są wydawane co dziesięć lat, tym samym wiele nowych terminów nie ma swego odpowiednika w tablicach, co sprawia trudności w opracowaniu rzeczowym. Klasyfikatorzy stają często przed trudnym zadaniem przedstawienia nowej tematyki za pomocą istniejących symboli, np. biotechnologia nie posiada odrębnego symbolu w tablicach dotychczas wykorzystywanych i w związku z tym była przydzielana do 579.6::663/664::677 – *Biotechnologia ogólna*. W nowych tablicach UKD (P058), wydanych przez Konsorcjum ds. UKD, ma symbol 60 – *Biotechnologia*. Aby poprawnie określić nową dziedzinę, można również wzorować się na innych bibliotekach, sprawdzając jak opracowują zagadnienie, które nie jest ujęte w tablicach. Tutaj przede wszystkim z pomocą przychodzi „Przewodnik Bibliograficzny”. Warto też wspomnieć o Katalogu Rozproszonym Bibliotek Polskich (KaRo), który umożliwia sprawdzenie w krótkim czasie opisów wyszukiwanej pozycji w różnorodnych biblio-

⁶ NUKAT – Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania.

⁷ <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&PAGE=hbSearch>.

su), Bibliothèque Nationale de France⁸ (Biblioteka Narodowa Francji), WorldCat⁹ (bibliografia ogólnościowa), PICA¹⁰ (katalog bibliotek niemieckich), SUDOC¹¹ (katalog francuskich bibliotek akademickich), KARL¹² (katalog bibliotek niemieckich) i innych.

Powyższy problem nie występuje w języku haseł przedmiotowych, ponieważ dla każdego tematu, który nie został jeszcze wprowadzony do Kartoteki Haseł Wzorcowych (KHW), można wysłać propozycję hasła, które po ewentualnej korekcie zostanie wprowadzone do kartoteki.

W celu dostosowania UKD do potrzeb systemu PROLIB i użytkowników Biblioteki, przyjmowane są wewnętrzne zasady klasyfikowania. Przykładowo poddział wspólny formy (0.034) *wydawnictwa na nośniku maszynowym* umieszcza się na końcu symbolu, po wszystkich poddziałach, np.: 53(061)(0.034). Niektóre wewnętrzne zasady powstały w celu ujednolicenia haseł przedmiotowych i symboli UKD, np. poddział A/Z *nazwy osób i instytucji* przyjmują formę z haseł przedmiotowych. Z kolei dla literatury XX wieku wykorzystano chronologię występującą w hasłach, np. dla literatury polskiej „1900/1945”, 1918/1939”.

Po ustaleniu symboli i haseł przedmiotowych podcina się je do opisu opracowywanego dokumentu. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego pracuje w systemie bibliotecznym PROLIB M21, obsługującym standard MARC 21, w którym dla opracowania rzeczowego przewidziano pola 080, 6XX, 980. Pola 080 i 980 przeznaczone są dla UKD. Pole 080 jest polem powtarzalnym, co pozwala na jego wielokrotne użycie. Wprowadzane są do niego symbole proste (tylko symbole główne np. 174 – *Etyka zawodowa*), symbole rozwinięte (symbol główny z poddziałami wspólnymi i analitycznymi np. 331.5(438) „1990/...” – *Rynek pracy. Zatrudnienie (Polska)*) i symbole złożone (tylko te, które funkcjonują w tablicach np. 316.74::001 – *Socjologia nauki. Socjologia wiedzy*). Podwójny dwukropek został wprowadzany na potrzeby Biblioteki dla odróżnienia symboli złożonych występujących w tablicach. Niestosowanie znaków łączących powoduje, że symbol złożony zostaje rozbity na poszczególne symbole proste lub rozwinięte, które są pobierane do oddzielnych pól. W ten sposób ginie relacja zachodząca między poszczególnymi symbolami. Pola 980 są generowane przez system automatycznie, po autoryzacji rekordu. Pola zawierają hasła UKD, czyli symbole wraz z odpowiednikami słownymi.

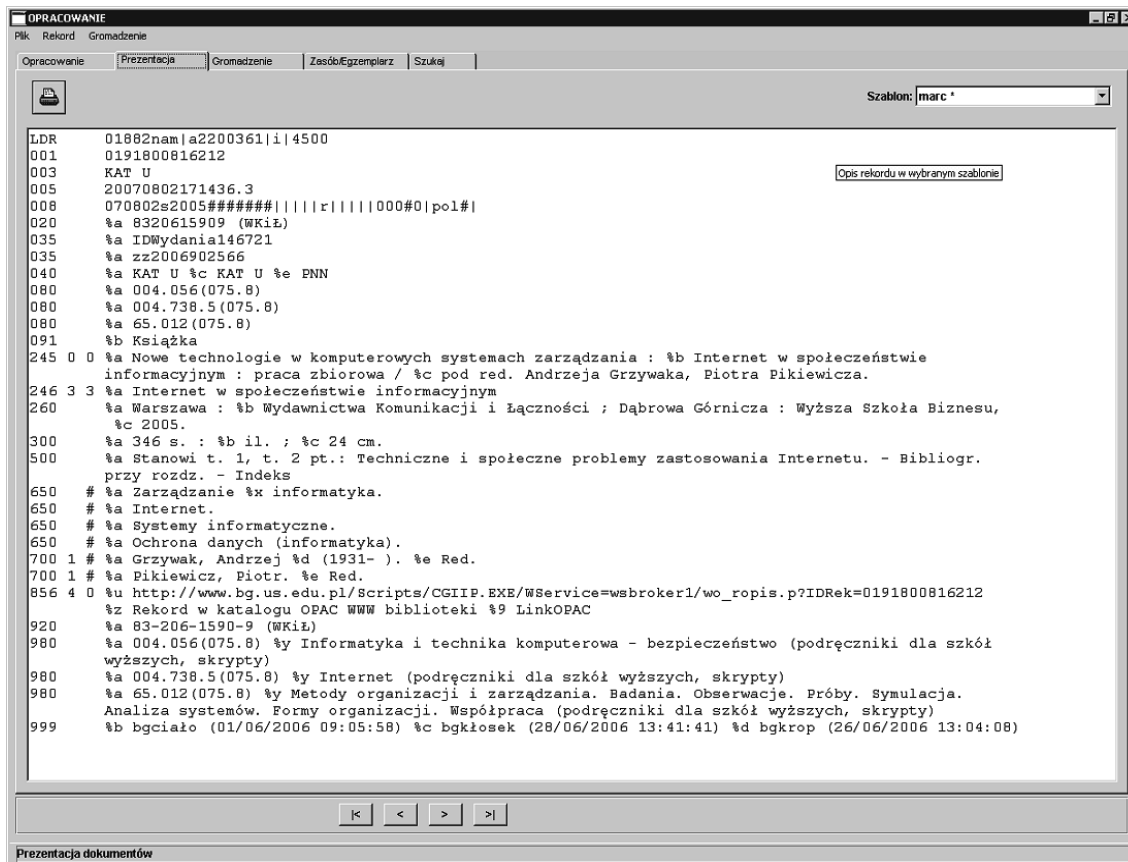
⁸ <http://www.bnf.fr/>.

⁹ <http://firstsearch.oclc.org/>.

¹⁰ <http://www.gbv.de/vgm/>.

¹¹ <http://corail.sudoc.abes.fr/>.

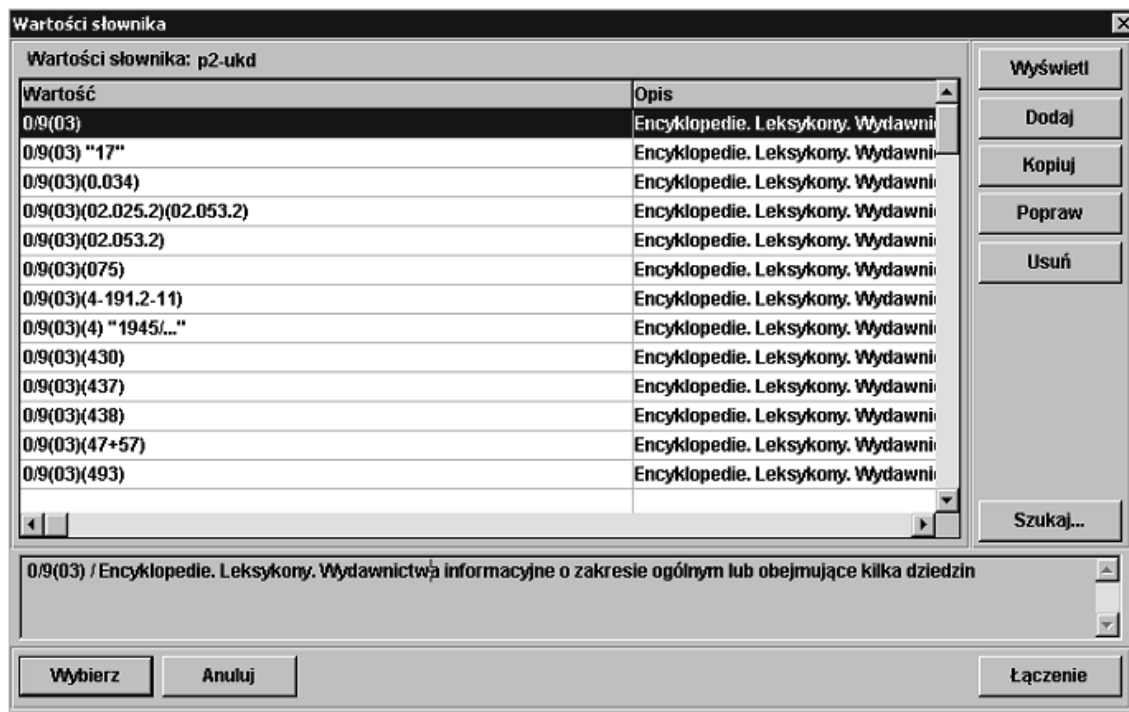
¹² <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/hylib/en/kvk.html>.

Rys. 2. Opis rekordu bibliograficznego w systemie PROLIB M21

Symbol pobierane są ze słownika UKD. Symbol, który nie występuje w słowniku, jest do niego dodawany, a następnie „podpinany” do klasyfikowanej pozycji.

Po zakończeniu opracowania rzeczowego, dokument trafia do korekty, gdzie sprawdzana jest zgodność utworzonej przez indeksatora charakterystyki z treścią dokumentu oraz poprawność formalna symboli UKD.

Rys. 3. Słownik UKD w systemie PROLIB M21

Reklasyfikacja symboli z tablic UKD P022 do tablic P058

Z związku z ukazaniem się w 2006 nowych tablic UKD (P058) i planowanym ich zaadaptowaniem, wiosną 2007 przystąpiono do dostosowywania tablic drukowanych do potrzeb indeksu UKD w systemie PROLIB.

Wstępny harmonogram prac zakładał opracowanie stałych reguł dotyczących budowy, zakresu stosowania i opisu symboli występujących w indeksie systemu. Ujednolicono zasady zapisu symboli UKD (głównie złożonych lub rozwiniętych) oraz metodyki ich stosowania.

Ukazanie się nowej edycji tablic UKD i rozpoczęcie prac adaptacyjnych zbiegło się z przyjęciem w systemie PROLIB formatu MARC 21. Trzeba było dokonać rewizji starych tablic drukowanych (skrótowych i pełnych) i indeksu komputerowego UKD. Poszczególne działy początkowo opracowano indywidualnie, a następnie omówiono szczegółowo w grupach. Prace zespołowe obejmowały analizę porównawczą wszystkich symboli i ich opisów: tablic starych

(P022) i nowych (P058) oraz indeksu UKD w systemie PROLIB. „Nowe” wydanie UKD zawiera 6837 symboli, „stare” 5945, do bazy PROLIB-a zostało wprowadzonych 68731 symboli¹³.

Stworzono nowy, własny indeks UKD zgodny z ogólnymi instrukcjami Konsorcjum ds. UKD, a jednocześnie przystosowany do nowszej wersji zautomatyzowanego katalogu oraz przyzwyczajenia jego użytkowników. Teoretyczny etap prac adaptacyjnych zakończył się pod koniec września 2007. W jego efekcie:

1. Uzgodniono zasadność stosowania poszczególnych symboli. Niektóre symbole z nowych tablic nie będą stosowane, inne wprowadzone ze starych lub pełnych tablic pozostawiono w indeksie PROLIB-a. Np.:
  - z tablic pełnych pozostawiono symbol 141.155 – *Ewolucjonizm*,
  - zrezygnowano z symboli jednostek geograficznych mniejszych niż kontynent czy państwo, regiony określamy poprzez symbol kraju, w którym się znajduje i nazwę własną (410 Walia) – *Wielka Brytania* zamiast (410.3) – *Walia*.
2. Ujednolicono reguły dotyczące budowy symboli rozwiniętych i ustalono kolejność występowania symboli prostych w symbolu złożonym, np.:
  - psychologia kliniczna ma symbol 159.9::616, a nie 616::159.9
3. Opracowano treść opisów wszystkich symboli, które pozostaną w słowniku PROLIB-a (bądź będą do niego wprowadzone)
  - dla symbolu 141.319.8 pozostawiono opis: *Antropologia filozoficzna. Filozofia człowieka*,
  - dla symbolu 311.3(4/9)(083.41) – przyjęto opis: *Organizacja statystyki. Statystyka urzędowa (wybrany poddział miejsca) (tablice statystyczne, dane statystyczne)*,
  - dla symbolu 581.9(23) pozostawiono opis *Geografia roślin. Flora (góry)*.
4. Ustalono sposoby konwersji symboli „starych” na „nowe”, przede wszystkim w działach: 2, 314, 348, 37, 502/504, 65.01, 651, 72, 78, 791.
5. Do dyspozycji osób opracowujących rzeczowo przygotowano egzemplarz tablic uzupełniony uwagami metodycznymi.
6. Zasady korzystania z „nowych” tablic zebrano w formie instrukcji obowiązującej wszystkie biblioteki wydziałowe współpracujące z BUŚ w klasyfikowaniu dokumentów.

Praca nad reklasyfikacją stwarza również trudności natury technicznej, ponieważ nigdy wcześniej w Bibliotece nie prowadzono tego typu działań, bez zamykania systemu, a zespół, który uczestniczy w projekcie jednocześnie opracowuje przedmiotowo bieżący wpływ dokumentów.

---

¹³ *Sprawozdanie z działalności Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów za rok 2007 [maszynopis].*

Zautomatyzowany katalog Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego jest serwisem informacyjnym prowadzonym przez sieć bibliotek specjalistycznych rozproszonych w regionie. Dla wszystkich współpracujących bibliotek istnieje jeden indeks UKD, widoczny w sieci lokalnej i w OPAC-u. Oznacza to, że wszystkie operacje przeprowadzane w indeksie i w całym katalogu są widoczne on-line. Nowa wersja systemu ma umożliwiać automatyczne powiązanie opisów bibliograficznych z odpowiednio zmienionymi symbolami UKD. Ponieważ będzie to dużym usprawnieniem, przewiduje się, że modyfikacja zautomatyzowanego indeksu UKD potrwa kilka miesięcy. Prawdopodobnie działania związane z reklasyfikacją i porządkowaniem katalogu uda się zakończyć jeszcze przed rozpoczęciem roku akademickiego 2008/2009.

Przeprowadzone zmiany w znacznym stopniu będą pomocne w ustawieniu księgozbioru Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego wg klasyfikacji UKD w wolnym dostępie do półek, który jest planowany dla nowego gmachu Biblioteki. Książki sąsiadujące na półce będą tematycznie pokrewne, ponieważ w skład sygnatury będzie wchodził symbol wskazujący na treść dokumentu.

Idea wolnego dostępu do zbiorów polega na tym, że czytelnik sam wybiera książkę z regału i zabiera ją do wypożyczalni lub czytelnicy. Zanim dokona wyboru może swobodnie przeglądać interesujące go pozycje aż natrafi na tę właściwą. Dokumenty, które nie zainteresują czytelnika zostawia się w miejscu do tego przeznaczonym, skąd są ponownie przenoszone na ich właściwe miejsce przez służby biblioteczne. Czytelnik nie musi więc znać skomplikowanej notacji symboli, wystarczy, że określi dziedzinę, która go interesuje¹⁴.

Koncepcja zastosowania wolnego dostępu, w początkowym etapie przewiduje udostępnienie ok. 100000 jednostek. W tym celu należy:

- opracować schemat klasyfikacji,
- przyjąć stałą, jednoznaczną formę zapisu sygnatury,
- określić dokładną liczbę i rodzaj dokumentów przeznaczonych do wolnego dostępu,
- dokonać selekcji zbiorów według przygotowanego wcześniej schematu,
- przygotować obsługę techniczną (etykiety dla poszczególnych egzemplarzy wg schematu UKD, napisy na regały, itp.),
- przygotować materiały informacyjne dla użytkowników Biblioteki.

Przysposobieniem zbiorów i opracowaniem schematu klasyfikacji UKD do pełnienia nowego zadania zajmie się komisja, składająca się z pracowników Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów oraz Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej.

---

¹⁴ E. Skubała: *Wolny dostęp do zbiorów jako element podnoszenia jakości obsługi czytelnika w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2006, z. 13, s. 163–176.

Abstract

In the article there was described the specificity of the subject cataloguing with the use of UDC symbols. There were presented the stages of the indexers' work, possible difficulties arousing when classifying the documents, as well as several ways of managing the problem. Some works connected with the reclassification of the UDC symbols were presented. The plan to use UDC symbols to create new signatures were pointed out. They will be used in open shelves that are anticipated in the new University of Silesia Library building.